

Znaczenie praktyczne zasad współżycia społecznego w kontekście orzekania w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami na wniosek wierzyciela.

Jakub Sekuła¹

3-18

Streszczenie: W art. 52 § 1a Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego prawodawca przewidział w ramach krajowego porządku prawnego uprawnienie wierzyciela jednego z małżonków do zgłoszenia żądania w przedmiocie ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej. Ogólnie rzecz ujmując, powyższe rozwiązanie zaoferowane przez ustawodawcę spotkało się jednak z krytyką w literaturze przedmiotu. Wprowadzenie komentowanej regulacji odnowiło tym samym dyskusję w doktrynie prawa na temat sytuacji procesowej wierzyciela i dłużnika, których interesy z reguły są sprzeczne. Ponadto, w poruszoną problematykę wpisuje się kwestia ważenia dóbr prawnych. Nie sposób bowiem nie zauważyć kolizji zachodzącej między słusznym interesem wierzyciela w uzyskaniu zaspokojenia swojego roszczenia, a sferą autonomii wolności majątkowej małżonków.

Słowa kluczowe: zasady współżycia społecznego, podział majątku wspólnego, ustanowienie rozdzielności majątkowej, wierzyciel, dłużnik

¹ Student V roku prawa na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie i I roku italianistyki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie, adres poczty elektronicznej: jakubsekula.krk@gmail.com.

Abstract: The practical significance of the principles of social coexistence in the context of adjudicating cases for the establishment of marital property separation at the request of a creditor

In Article 52 § 1a of the Polish Family and Guardianship Code, the legislator has provided, within the framework of the national legal order, the creditor of one of the spouses with the right to file a request for the court to establish a division of property. Generally speaking, this solution proposed by the legislator has, however, met with criticism in the relevant literature. The introduction of this regulation has thus revived the discussion within legal doctrine about the procedural situation of the creditor and the debtor, whose interests are typically in conflict. Furthermore, the issue of balancing legal goods is inherent in the discussed matter. It is, indeed, impossible to overlook the collision between the legitimate interest of the creditor in obtaining satisfaction of their claim and the sphere of the autonomy of the spouses' financial freedom.

Keywords: principles of social coexistence, partition of joint property, establishing a regime of separation of property, creditor, debtor

1. Wprowadzenie

Ustanowienie rozdzielności majątkowej przez sąd niewątpliwie oznacza znaczną ingerencję w sferę majątkowych praw i obowiązków małżeńskich². Nie powinno zatem budzić wątpliwości, że ustanowienie przymusowego ustroju majątkowego pomiędzy małżonkami, wbrew woli jednego z nich, musi być postrzegane w kategoriach wyjątku, a ponadto być uzasadnione szczególnymi i ważnymi okolicznościami³. Podnieść bowiem należy, że zasadniczo to małżonkowie decydują, jaki ustrój majątkowy będzie obowiązywał w ich małżeństwie, co nie zmienia jednak faktu, że ustawodawca, kierując się pewnymi ogólnymi wartościami całego systemu prawnego cenionymi w społeczeństwie, przewidział w krajowym porządku prawnym instytucję przymusowego ustroju majątkowego z mocy prawa lub na skutek orzeczenia sądu. Jak wskazuje się w doktrynie, w tym drugim przypadku rozwiązanie ma na celu w szczególności ochronę jednego z małżonków, ich rodziny oraz wierzycieli⁴. Zasadniczą konsekwencją ustanowienia przez sąd

² J. Słyk, *Orzekanie w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami*, Prawo w działaniu 2018, nr 33, s. 184.

³ Wyrok SO w Świdnicy – II Wydział Cywilny Odwoławczy z 21.2.2013 r., II Ca 788/12, Legalis nr 2157327.

⁴ M. Załucki [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, Legalis, komentarz do art. 52, Nb. 3

rozdzielności majątkowej jest bowiem dokonanie podziału majątku wspólnego małżonków.

Dostrzeżenia jednak przy tym wymaga, że jakkolwiek legitymowanym czynnie do żądania ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej był jak dotąd przede wszystkim każdy z małżonków, sytuacja ta uległa zmianie na skutek nowelizacji art. 52 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁵ podjętej na mocy art. 32 ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów⁶, wskutek czego dodano do art. 52 k.r.o. § 1a, zgodnie z którym: „Ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej może żądać także wierzyciel jednego z małżonków, jeżeli uprawdopodobni, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków”. Nowelizacja spotkała się zasadniczo z krytyką w literaturze przedmiotu, głównie ze względu na przyznanie osobie trzeciej (tu: wierzycielowi jednego z małżonków) faktycznie nadmiernej i niedopuszczalnej ingerencji w sprawy majątkowe małżonków⁷. Zresztą, godzi się dodać, że w doktrynie zgłaszane *de lege ferenda* były nawet postulaty uchylenia art. 52 § 1a k.r.o. jako zawierającego rozwiązanie nietrafne⁸.

Za sprawą wątpliwości pojawiających się wokół stosowania art. 52 § 1a k.r.o. jako zasadne jawi się zatem pytanie o dopuszczalność podnoszenia przez pozwanych małżonków zarzutu nadużycia prawa podmiotowego w sprawach dotyczących żądania przez wierzyciela jednego z nich ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej, co miałoby służyć oddaleniu przedmiotowego powództwa. W tym kontekście warto zauważyć, że o ile art. 5 Kodeksu cywilnego⁹ bynajmniej nie daje podstaw do wywodzenia praw podmiotowych, w tym nie może on stanowić samoistnej podstawy roszczenia bądź powództwa, o tyle art. 5 k.c. może już stanowić samodzielną podstawę oddalenia powództwa. Powyższa problematyka bez wątpienia wpisuje się w jakże ważki dziś dyskurs nad sytuacją prawną wierzyciela i dłużnika, których to interesy częstokroć są ze sobą sprzeczne. Podejmując próbę ujęcia niniejszego zagadnienia, nie sposób nie poczynić jednak najpierw kilka uwag natury ogólnej na temat obydwu rzeczonych instytucji. Pozwoli to na bardziej kompleksowe przedstawienie problemu.

⁵ Ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809) zwana dalej „k.r.o.”.

⁶ Ustawa z 7.9.2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1205).

⁷ K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2023, Legalis, komentarz do art. 52, Nb. 3.

⁸ Ibidem.

⁹ Ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237), zwana dalej „k.c.”.

Podstawę metodologiczną niniejszego artykułu naukowego stanowi zasadniczo metoda analizy dogmatycznej, obejmująca swoim zakresem kompleksową analizę normatywną regulacji art. 52 § 1a k.r.o., ze szczególnym uwzględnieniem krytycznego przeglądu dorobku doktryny prawa rodzinnego, w której komentowana regulacja spotkała się z licznymi zastrzeżeniami.

W ramach powyższej metody badawczej uwagę poświęcono zwłaszcza identyfikacji oraz ocenie kolizji interesów oraz wazeniu dóbr prawnych, jakie zachodzą między słusznym interesem wierzyciela a ochroną autonomii majątkowej małżonków. Dodatkowo, uzupełnieniem dla analizy dogmatycznej doktryny jest przy tym analiza orzecznictwa, która ma na celu uchwycenie praktycznych aspektów stosowania przedmiotowego przepisu, a także zidentyfikowanie pojawiających się kierunków interpretacyjnych w kontekście sygnalizowanych problemów. Całość badania ma na celu wniesienie wkładu w naukową dyskusję nad optymalnym kształtem i stosowaniem analizowanej regulacji.

2. Sądowe ustanowienie rozdzielnosci majątkowej jako instrument ochrony interesów majątkowych wierzyciela

Na wstępie rozważań nad art. 52 § 1a k.r.o., warto odwołać się do *ratio legis* regulacji. Otóż w doktrynie trafnie wywodzi się, iż nowelizacja art. 52 k.r.o. poprzez dodanie do niego § 1a stanowiła zasadniczo reakcję na pojawiające się trudności w uzyskiwaniu przez wierzycieli jednego z małżonków zaspokojenia należności od dłużników pozostających w związku małżeńskim, podlegających ustrojowi wspólności majątkowej, przy czym istotne trudności ujawniały się zwłaszcza w odniesieniu do wierzytelności alimentacyjnych¹⁰. Ponadto, rozwiązanie zaproponowane przez ustawodawcę miało na celu wyważenie na nowo interesów małżonków i ich wierzycieli¹¹. Przełamano w ten sposób założenie, jakoby żądanie zniesienia wspólności majątkowej było osobistym uprawnieniem każdego z małżonków, gdyż w poprzednim stanie prawnym wierzycielowi nie przysługiwało uprawnienie do zgłoszenia przedmiotowego żądania¹². Tym niemniej, nie można tracić z pola widzenia, że przesłanki uwzględnienia żądania małżonka w przedmiocie ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej w porównaniu z analogicznym żądaniem wierzyciela jednego z małżonków *de lege lata* są inne.

¹⁰ J. Pawliczak [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Wyd. 11*, red. M. Domański, J. Słyk, Warszawa 2024, Legalis, komentarz do art. 52, Nb. 89.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, komentarz do art. 52, Nb. 90.

Mianowicie, tak jak w zasadzie jedyną przesłanką uwzględnienia przez sąd żądania małzonka opartego na treści art. 52 § 1 k.r.o. jest wystąpienie tzw. ważnych powodów, tak w przypadku, gdy z żądaniem w przedmiocie ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej występuje wierzyciel jednego z małżonków, nie jest wymagane wystąpienie „ważnych powodów”, lecz konieczne staje się wykazanie przez wierzyciela istnienia stwierdzonej tytułem wykonawczym wierzytelności w stosunku do jednego z małżonków oraz uprawdopodobnienie, że zaspokojenie wierzytelności wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków¹³. Wskazane przesłanki muszą rzecz jasna wystąpić łącznie, a zatem brak ziszczenia się choćby jednej z nich powinien skutkować oddaleniem powództwa przez sąd. Niezależnie od powyższego, z wyjątkowego charakteru regulacji art. 52 § 1a k.r.o. wynika obowiązek jego ścisłej wykładni. W konsekwencji, poza wskazanymi w ustawie, żadne inne okoliczności, w tym „ważne powody”, nie dają wierzycielowi jednego z małżonków podstaw do wystąpienia z żądaniem ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej¹⁴.

Powyższe wynika z faktu, że regułą jest, że to małżonkowie samodzielnie decydują, jaki ustrój majątkowy będzie panował w ich małżeństwie. Otóż, co do zasady, małżonkowie są uprawnieni zarówno do wyłączenia powstania, jak i istnienia wspólności majątkowej pomiędzy nimi i – co za tym idzie – małżeński ustrój majątkowy zależy wyłącznie od ich zgodnej woli¹⁵. Na skutek powyższego, jedynie wyraźny przepis ustawy może wprowadzać od tej zasady wyjątki, czego przykładem jest właśnie art. 52 § 1a k.r.o.

Nie można jednak nie dostrzec, że rozwiązanie uprawniające osobę trzecią – wierzyciela jednego z małżonków – do zgłoszenia żądania w przedmiocie ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej może być uznawana za nadmierną ingerencję w sprawy majątkowe małżonków¹⁶. Instytucja przymusowej rozdzielności majątkowej *per se* narusza bowiem wolność i swobodę małżonków. Nie dziwi zatem, że w doktrynie wskazuje się, że żądanie sądowego

¹³ Zob. M. Jasińska [w:] Komentarz do wybranych przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego [w:] Skarga pauliańska. Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika. Komentarz do art. 527–534 KC i przepisów powiązanych (KRO, PrUpad, KPC, KK). Wyd. 4, red. M. Jasińska, Warszawa 2020, Legalis, komentarz do art. 52, Nb. 7.

¹⁴ E. Skowrońska-Bocian [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*. Komentarz, red. J. Wierciński, Warszawa 2014, LEX, komentarz do art. 52, pkt 21.

¹⁵ B. Kubica [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*. Komentarz, red. M. Fras, M. Habledas, Warszawa 2021, LEX, komentarz do art. 31, pkt 6.

¹⁶ J. Pawliczak, op. cit., komentarz do art. 52, Nb. 90.

ustanowienia rozdzielnosci majątkowej niezmiennie powinno pozostawać osobistym uprawnieniem małżonków¹⁷.

Z tych przyczyn art. 52 § 1a k.r.o. znajduje zastosowanie tylko w wyjątkowych przypadkach i powinien być postrzegany w kategoriach *ultima ratio*, a nie *prima ratio*. Przemawia za tym także literalna wykładnia przepisu, z której *expressis verbis* wynika, że wierzyciel jednego z małżonków, chcąc wystąpić z żądaniem ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej, powinien uprawdopodobnić, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków. A *contrario*, nawet jeśli wierzyciel jednego z małżonków posiada co prawda stwierdzoną tytułem wykonawczym wierzytelność w stosunku do jednego z małżonków, aczkolwiek z okoliczności sprawy nie wynika, jakoby zaspokojenie tej wierzytelności wymagało dokonania podziału majątku wspólnego małżonków, powództwo jako bezzasadne powinno zostać oddalone przez sąd.

W tym miejscu dostrzeżenia wymaga jednak, że przesłanką zasadności przedmiotowego powództwa nie jest udowodnienie, lecz jedynie uprawdopodobnienie, że w sprawie zachodzi konieczność dokonania podziału majątku wspólnego małżonków. Oznacza to, że zachowanie szczegółowych przepisów o postępowaniu dowodowym nie jest konieczne, zgodnie z art. 243 Kodeksu postępowania cywilnego¹⁸. Dodatkowo, wskazuje się przy tym, że w ustawie nie zawarto wymagania, aby prawdopodobieństwo, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków wystąpiło w wysokim stopniu¹⁹.

Z drugiej strony nie powinno budzić zastrzeżeń, że przedmiotowa przesłanka powinna być oceniana przez sądy rygorystycznie, niemniej w doktrynie pojawiają się jednak głosy, że wykazanie przez wierzyciela tej przesłanki wydaje się w praktyce mało realne, toteż *de lege ferenda* należy zgłosić postulat uchylenia art. 52 § 1a k.r.o. jako przewidującego rozwiązanie nietrafne²⁰. Jednocześnie, nie można przeoczyć, że komentowane rozwiązanie przewiduje znaczną ingerencję osoby trzeciej w sprawy majątkowe małżonków, którzy – co do zasady – samodzielnie decydują o kształcie swojego małżeńskiego ustroju majątkowego. W tym kontekście warto

¹⁷ Por. A. Szczekała, *Glosa do wyroku SN z dnia 14 kwietnia 2014 r., II CSK 387/13*, Przegląd Sądowy 1/2018, s. 104 i cyt. tam literatura.

¹⁸ Ustawa z 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568, 1841).

¹⁹ E. Skowrońska-Bocian, op. cit., komentarz do art. 52, pkt 24.

²⁰ K. Pietrzykowski, op. cit., komentarz do art. 52, Nb. 3.

odwołać się krótko do treści art. 47 Konstytucji RP²¹, zgodnie z którym: „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”. W doktrynie i orzecznictwie panuje jednolitość poglądów co do tego, że ochronie podlegają w szczególności takie aspekty życia rodzinnego jak trwałość rodziny i małżeństwa oparta o więzi uczuciowe i ekonomiczne²². Tym samym art. 47 Konstytucji RP ma zapewniać jednostce ochronę przed ingerencjami, które ograniczają, choćby pośrednio więzi rodzinne, zarówno w sensie osobistym jak i ekonomicznym²³. Mając na względzie powyższe, zasadne zdaje się zatem pytanie o konstytucyjność regulacji będącej podstawą orzekania w sprawie o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami, która została wszczęta na skutek pozwu osoby trzeciej, tj. wierzyciela jednego z małżonków. Swoją drogą, nie sposób nie zauważyć, że rozwiązanie zaoferowane przez ustawodawcę może być krzywdzące zwłaszcza dla drugiego z małżonków, który nie uczestniczył w zaciąganiu zobowiązania przez swojego małżonka.

3. Zakaz nadużywania praw podmiotowych – uwagi ogólne

Stawiając pytanie o dopuszczalność stosowania zarzutu nadużycia prawa w postępowaniach w przedmiocie żądania przez wierzyciela jednego z małżonków ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej, w pierwszej kolejności warto przyrzeć się podstawom konstrukcyjnym art. 5 k.c. Przepis ten stanowi: „Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony”. Powyższe prowadzi przede wszystkim do konstatacji, że konstrukcja art. 5 k.c. została oparta przez ustawodawcę na tzw. wewnętrznej teorii nadużycia prawa, albowiem zachowanie (działanie lub zaniechanie) pozostające na pozór w granicach danego prawa podmiotowego, ale sprzeczne z określonymi normami, jest działaniem bezprawnym i nie jest uważane

²¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz. U. nr 78 poz. 483 ze zm.), zwana dalej „Konstytucją RP”.

²² M. Wild [w:] *Konstytucja RP. Tom. I. Komentarz do art. 1-86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, Legalis, komentarz do art. 47, Nb. 69.

²³ Ibidem.

za wykonywanie tego prawa, a co za tym idzie, zachowanie jest pozbawione ochrony²⁴.

Trafnie wskazuje się w doktrynie, że regulacja art. 5 k.c. mieści w sobie tzw. klauzule generalne, które mają największe znaczenie spośród nich wszystkich, a to z uwagi na najszersze pole zastosowania²⁵. W powyższym przepisie mowa jest bowiem o społeczno-gospodarczym przeznaczeniu prawa i zasadach współżycia społecznego, których specyfika treściowa jest przecież nader obszerna. Otóż tak jak elementem towarzyszącym procesowi ustalania zakresu pojęciowego zasad współżycia społecznego jest przede wszystkim odwołanie się do ocen moralnych, funkcjonujących w rzeczywistości społecznej niejako poza systemem prawa stanowionego, tak też, dokonując oceny zakresu pojęciowego społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa, niezbędne staje się rozważenie kategorii ekonomicznych i społecznych, co uwypukla znaczenie klauzuli w gospodarce rynkowej. Warto jednak zauważyć, że w związku z dokonanymi przemianami społecznymi znamienita część doktryny opowiada się dzisiaj za rezygnacją z rzeczonych klauzul na rzecz powrotu do tzw. tradycyjnych klauzul słusnościowych²⁶.

Mając na względzie przedmiot niniejszych rozważań, odrębną uwagę warto poświęcić samej tylko klauzuli zasad współżycia społecznego, której treścią jest w istocie zbiór zasad, reguł i ocen moralnych mających służyć do oceny określonego zachowania podmiotów prawa cywilnego. Zwraca się uwagę, że chodzi przy tym o odesłanie do reguł i ocen postępowania ludzkiego, które nie są regułami prawnymi, lecz rodzą się samorzutnie w społeczeństwie, zatem nie są statuowane przez organy państwowe²⁷. Ponadto, wywodzi się, że zasady współżycia społecznego *per se*, w odróżnieniu od dobrych obyczajów czy zasad uczciwości, nie tworzą w języku potocznym jednoznacznych treści, wobec czego klauzula ta w jeszcze większym stopniu może być wypełniania indywidualną treścią²⁸. Zresztą, generalny sens klauzul generalnych sprowadza się właśnie do indywidualizacji procesu stosowania prawa, a to poprzez możliwość ich dostosowania na potrzeby okoliczności konkretnej sprawy, tj. *a casu ad casum*.

²⁴ A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna*, wyd. 5, Warszawa 2022, s. 250.

²⁵ P. Machnikowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Wyd. 11, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2023, Legalis, komentarz do art. 5, Nb. 1.

²⁶ A. Zbiegień-Turzańska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Wyd. 33, red. W. Borysiak, Warszawa 2024, Legalis, komentarz do art. 5, Nb. 69.

²⁷ A. Doliwa [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Wyd. 4, red. M. Załucki, Warszawa 2024, Legalis, komentarz do art. 5, Nb. 5.

²⁸ A. Zbiegień-Turzańska, op. cit., komentarz do art. 5, Nb. 71.

Jednocześnie, należy przy tym wyraźnie zaznaczyć, iż jakkolwiek klauzule generalne jako swoiste odesłania wewnątrzsystemowe bez wątpienia zapewniają elastyczność prawa – a co za tym idzie – możliwość dostosowania go do aktualnych realiów społecznych, to nadinterpretacja tych klauzul rodzi ryzyko niepewności prawnej. W związku z powyższym należy opowiedzieć się za koniecznością przestrzegania przez sądy utrwalonej praktyki orzeczniczej, gdyż w przeciwnym razie mogłoby dochodzić do nieuprawnionego różnicowania sytuacji prawnej jednostek. Doniosła rola w tym kontekście przypada również doktrynie prawa, która obok (*praeter*), a nie przeciwko (*contra*) władzy sądowniczej powinna zasadniczo pełnić funkcję uzupełniającą, wyznaczając aktualne kierunki wykładni prawa. Jednolitość orzecznictwa i doktryny należy w tej mierze do zjawisk pożądaných, gdyż stanowi ona względną gwarancję stabilności i przewidywalności praktyki orzeczniczej sądów, co sprzyja zaś szerzeniu się zasad kultury prawnej w społeczeństwie.

Przyjmując założenie o działaniu państwa prawnego, stosowanie art. 5 k.c. powinno odznaczać się więc umiarem, ostrożnością oraz wnikliwym rozważeniem wszystkich okoliczności konkretnego przypadku²⁹. Podnieść bowiem należy, że przyjęcie odmiennego założenia mogłoby prowadzić nie tylko do podważenia pewności obrotu prawnego, lecz również do naruszenia zasad praworządności. Tym samym uwzględnienie przez sąd zarzutu nadużycia prawa podmiotowego jest możliwe wyłącznie w wyjątkowych sytuacjach. Z powyższego wynika przede wszystkim nakaz ścisłej wykładni. A *contrario*, co do zasady, nie jest dopuszczalna rozszerzająca interpretacja art. 5 k.c. W szczególności powyższy przepis nie może być stosowany jako nadrzędny w stosunku do obowiązującego porządku prawnego³⁰. Podsumowując, podniesienie zarzutu nadużycia prawa podmiotowego poprzez odwołanie się do społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa i/lub zasad współżycia społecznego bynajmniej nie może podważać mocy obowiązujących przepisów prawnych³¹.

Nie umniejszając niebagatelnego znaczenia art. 5 k.c. na etapie stosowania prawa, trzeba mieć także na względzie, że zarzut nadużycia prawa podmiotowego nie może stanowić samodzielnej podstawy roszczenia lub powództwa³². Artykuł 5 k.c. jest środkiem obrony przed żądaniami zgłoszonymi przez uprawnionego, który

²⁹ B. Janiszewska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1-55(4))*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021, LEX, komentarz do art. 5, pkt 6.

³⁰ P. Nazaruk [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ciszewski, Warszawa 2019, LEX, komentarz do art. 5, pkt 14.

³¹ Por. wyrok SN z 20.6.2009 r., IV CNP 12/08, LEX nr 461749.

³² Zob. A. Zbiegień-Turzańska, op. cit., komentarz do art. 5, Nb. 140 i cyt. tam orzecznictwo.

może służyć odmowie udzielenia ochrony prawnej, co przejawia się najczęściej w oddaleniu powództwa. Jednakże, warto mieć na uwadze, że pozbawienie ochrony na podstawie art. 5 k.c. ma charakter jedynie tymczasowy, w związku z czym w razie zmiany okoliczności sytuacyjnych osoba, której przysługuje prawo podmiotowe, może korzystać z niego nawet wówczas, gdy uprzednio wniesione powództwo zostało oddalone przez sąd na tej samej podstawie³³. W konsekwencji, okoliczność pozbawienia prawa podmiotowego ochrony tylko na pewien czas każe twierdzić, że zarzut nadużycia prawa z art. 5 k.c., wywołując jedynie przejściowe „obezwładnienie” roszczenia ma charakter dylatoryjny, a nie trwały (peremptoryjny).

Podsumowując dotychczasowe rozważania, nie sposób nie dostrzec wyjątkowego charakteru obydwu powyższych regulacji, tj. art. 52 § 1a k.r.o. oraz art. 5 k.c. Z jednej strony orzeczenie w przedmiocie ustanowienia rozdzielności majątkowej stanowi wkroczenie w sferę autonomii wolności małżonków, z której bezkonfliktowo oni korzystają. Z drugiej natomiast, z uwagi na ogólne cele prawa prywatnego, istnieje domniemanie, że korzystanie przez uprawnionego z praw podmiotowych jest zgodne z zasadami współżycia społecznego i społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tych praw³⁴.

Przechodząc do sedna rozważań, należy poszukać odpowiedzi na pytanie o dopuszczalność stosowania zarzutu nadużycia prawa podmiotowego z art. 5 k.c. w sprawach dotyczących żądania przez wierzyciela jednego z małżonków ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej na podstawie art. 52 § 1a k.r.o. W tym celu wskazane będzie przyjrzenie się z bliższą poglądom orzecznictwa i doktryny w prezentowanej kwestii. Przywołanie ich umożliwi bowiem sformułowanie wniosków, w tym ustalenie czy poglądy orzecznictwa i doktryny są zbieżne i utrwalone.

4. Zasady współżycia społecznego a ochrona słusznego interesu wierzyciela

W pierwszej kolejności warto odwołać się do stanowiska SN zawartego w wyroku z 4.4.2014 r., w świetle którego należy dopuścić, w drodze wyjątku, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, możliwość zastosowania przewidzianej w art. 5 k.c. konstrukcji nadużywania prawa w sprawach, w których wierzyciel jednego z małżonków dochodzi na podstawie art. 52 § 1a k.r.o. przeciwko obojgu

³³ A. Sylwestrzak [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. II, red. M. Balwicka-Szczyrba, Warszawa 2024, LEX, komentarz do art. 5, pkt 10.

³⁴ Wyrok SN z 22.11.1994 r., II CRN 127/94, LEX nr 82293.

małżonków ustanowienia między nimi rozdzielnosci majątkowej³⁵. W powyższym wyroku, by umocnić przezeń zaprezentowaną argumentację, SN odniósł się do swojego dorobku orzeczniczego, wskazując, iż dopuszcza się wyjątkowo uwzględnienie winy małżonka – powoda oraz takich wartości, w ramach oceny dochodzonego żądania z punktu widzenia zasad współżycia społecznego, do których art. 5 k.c. odsyła³⁶. Tym też torem SN poszedł w nowszym orzecznictwie, wywodząc, że nie jest wyłączone oddalenie – na podstawie art. 5 k.c. – powództwa wierzyciela jednego z małżonków o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej między małżonkami³⁷.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że ocena żądania wierzyciela jednego z małżonków w przedmiocie ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej powinna być dokonywana na podstawie art. 5 k.c. z uwzględnieniem całokształtu okoliczności danego wypadku. Na składzie sądu orzekającego spoczywa zatem obowiązek wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału dowodowego, w tym dokonanie oceny w zakresie tego, czy *ad casum* rzeczywiście zaszły szczególne okoliczności warunkujące dopuszczalność uwzględnienia zarzutu nadużycia prawa podmiotowego. Słusznie wywiedziono w orzecznictwie, że sam tylko fakt zgodnego pożycia małżonków, jak i fakt posiadania przez nich dzieci, są okolicznościami typowymi i pozbawionymi doniosłości w postępowaniu dotyczącym ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej³⁸. Podobnie rzecz ma się z faktem dobrowolnej zapłaty niewielkiej kwoty z tytułu istniejącej wierzytelności, która sama przez się również nie stanowi wystarczającej podstawy do uwzględnienia przez sąd zarzutu naruszenia zasad współżycia społecznego w rzeczonym postępowaniu³⁹.

Jednocześnie w orzecznictwie spotykany jest pogląd, że także w odniesieniu do postępowań znajdujących swą podstawę prawną w 52 § 1a k.r.o. w kontekście korzystania przez stronę pozwaną z konstrukcji art. 5 k.c. zastosowanie ma tzw. zasada czystych rąk. Oznacza to, że na naruszenie zasad współżycia społecznego może powołać się skutecznie osoba, która sama postępuje w zgodzie z tymi zasadami⁴⁰. W stanie faktycznym orzeczenia jednego z sądów powszechnych, o którym tu mowa, wymagalność roszczenia wierzyciela jednego z małżonków

³⁵ Wyrok SN z 4.4.2014 r., II CSK 387/13, LEX nr 1490291.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Wyrok SN z 12.5.2021 r., I CSKP 89/21, LEX nr 3220137.

³⁸ Wyrok SO w Radomiu – IV Wydział Cywilny Odwoławczy z 28.12.2017 r., IV Ca 151/17, LEX nr 2484282.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Wyrok SO w Kaliszu – II Wydział Cywilny Odwoławczy z 4.10.2018 r., II Ca 387/18, LEX nr 2605629.

przypadała na koniec 2011 r., podczas gdy małżonek, pomimo upływu kilku lat od daty wymagalności roszczenia, zaspokoił wierzyciela w niewielkim stopniu, w dodatku w dużej mierze już w toku prowadzonego postępowania egzekucyjnego⁴¹. Dodatkowo, małżonek zwodził wierzyciela obietnicami spłaty swojego zadłużenia. Będąc świadomym swoich zobowiązań, przeznaczył środki pieniężne na zakup samochodu osobowego oraz roweru górskiego, które to ruchomości nie są środkami pierwszej potrzeby⁴². W powyższych okolicznościach, zdaniem sądu okręgowego, zarzut nadużycia praw podmiotowych nie zasługiwał na uwzględnienie.

Stanowisko judykatury aprobowane jest przez przedstawicieli doktryny. Trafnie zwrócono uwagę, że zastosowanie art. 5 k.c. w sprawie o ustanowienie rozdzielności majątkowej może złagodzić głęboką ingerencję w małżeńskie stosunki majątkowe wynikającą z roszczenia wierzyciela⁴³. Przykładowo, wskazuje się, że sprzeczne z zasadami współżycia społecznego byłoby ustanowienie przez sąd rozdzielności majątkowej, dokonanie podziału majątku wspólnego małżonków, a w konsekwencji licytacja udziału dłużnika w nieruchomości służącej zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych małżonków w sytuacji, gdy roszczenie powoda jest niewielkie, a szkoda powstała w majątku małżonków byłaby nadmiernie uciążliwa⁴⁴. Takie działanie, nawet przy ziszczeniu się przesłanek warunkujących zasadność powództwa z art. 52 § 1a k.r.o. nie może być zatem uważane za wykonywanie prawa i tym samym nie może korzystać z ochrony, z uwagi na art. 5 k.c. statuujący zakaz nadużywania praw podmiotowych⁴⁵.

Na marginesie rozważań dotyczących praktyki w zakresie stosowania art. 52 § 1a k.r.o., warto zatem zaznaczyć, że przedmiotowa regulacja nie powinna znajdować zastosowania w przypadku wierzytelności opiewających na tzw. roszczenia drobne, które mogą być zaspokajane na inne sposoby. Ponadto, sam tylko fakt, że wierzyciel jednego z małżonków, występując z żądaniem ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej, powinien uprawdopodobnić, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków, każe twierdzić, że zamiarem ustawodawcy było ograniczenie stosowania art. 52 § 1a k.r.o. do sytuacji wyjątkowych. Otóż, *ratio legis* powyższego przepisu nie jest *de facto* ułatwienie wierzycielowi dochodzenia swoich

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ B. Kubica, op. cit., komentarz do art. 52, pkt 27.

⁴⁴ M. Jasińska, op. cit., komentarz do art. 52, Nb. 8.

⁴⁵ Ibidem.

roszczeń, lecz umożliwienie ich realizacji w ogóle w sytuacji, gdy wierzyciel nie jest w stanie zaspokoić się z majątku osobistego dłużnika, składników majątku wspólnego z art. 42 § 2 k.r.o., brak jest podstaw do poszukiwania zaspokojenia z majątku wspólnego, a możliwe będzie zaspokojenie wierzyciela z udziału w majątku wspólnym, który przypadnie dłużnikowi⁴⁶.

Pogląd, jakoby art. 52 § 1a k.r.o. w zasadzie nie znajdował zastosowania do roszczeń „drobnych” znalazł zresztą wyraz w orzecznictwie sądów powszechnych. W judykaturze słusznie wywieziono, że ingerowanie w obowiązujący ustrój wspólności majątkowej małżeńskiej po to tylko, aby wierzyciel mógł po dokonaniu podziału majątku wspólnego wyegzekwować posiadaną względem jednego z małżonków wierzytelność, której należność główna nie przekracza kilku tysięcy złotych, stanowi ewidentne nadużycie prawa, zaś uwzględnienie powództwa w takich okolicznościach przypadku wypaczałoby cel przyświecający ustawodawcy, którym to celem ustawodawca kierował się wprowadzając do porządku prawnego uprawnienie wierzyciela przewidziane w powyższym przepisie⁴⁷. W przytoczonym wyroku trafnie zwrócono uwagę, że małżonkowie pozostają w związku małżeńskim od przeszło czterdziestu lat, nie zawierali w tym czasie żadnych umów dotyczących ich majątku wspólnego, jak i majątków osobistych, a w skład ich majątku wspólnego wchodziło spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego oraz nieruchomości, gdzie jeden z małżonków prowadził działalność gospodarczą⁴⁸.

Wreszcie, warto odnotować zapatrywanie, w świetle którego zasadne zdaje się przynajmniej ograniczenie rygoryzmu możliwości ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej na żądanie wierzyciela, przewidzianej w art. 52 § 1a k.r.o., poprzez wprowadzenie mechanizmów umożliwiających bardziej elastyczne orzekanie w tych sprawach⁴⁹. Autor proponuje przy tym rozważenie wprowadzenia klauzuli zasad współżycia społecznego lub dobra rodziny, pozwalającej na odstąpienie przez sąd od ustanowienia rozdzielności majątkowej, co pozostawałoby w zgodzie z poglądem SN wyrażonym w powyższym wyroku z 4.4.2014 r.⁵⁰. Godzi się zauważyć, że stanowisko to koresponduje z wywoдем SN zawartym w wyroku z 4.11.2004 r. w zakresie, w jakim SN uznał dobro rodziny za cel ustroju małżeńskiej wspólności ustawowej, bowiem ustrój ten zapewnia rodzinie

⁴⁶ J. Pawliczak, op. cit., komentarz do art. 52, Nb. 100 i cyt. tam orzecznictwo i literatura.

⁴⁷ Wyrok SR w Kole III Wydział Rodzinny i Nieletnich z 8.2.2024 r., III RC 289/22, Legalis nr 3079304.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ J. Słyk, op. cit., s. 239.

⁵⁰ Ibidem, s. 187.

ustabilizowaną bazę materialną i najpełniej realizuje zasadę równych praw obojga małżonków w dziedzinie stosunków majątkowych, stanowiących materialną podstawę funkcjonowania rodziny⁵¹.

Podnieść należy, że w obecnym stanie prawnym dobro rodziny nie jest *per se* wystarczającą podstawą do oddalenia powództwa z art. 52 § 1a k.r.o. na podstawie art. 5 k.c. Otóż, jak wywodzi się w orzecnictwie, ustawodawca, dopuszczając możliwość ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej na skutek powództwa wniesionego przez wierzyciela jednego z małżonków, uznał, że dobro rodziny nie jest „dobrem” wyższym od prawa wierzyciela do zaspokojenia swojego roszczenia⁵². Co istotne, sąd, uwzględniając powództwo, zważył przy tym jednak, że powódka nie miała żadnej innej możliwości zaspokojenia swojego roszczenia, wobec czego jedyną możliwością było właśnie wniesienie powództwa o ustanowienie rozdzielności majątkowej⁵³. Ubocznie dostrzeżenia wymaga, iż stanowisko sądu koreluje z postrzeganiem rozwiązania, o którym mowa w art. 52 § 1a k.r.o., jako *ultima ratio*. Oznacza to, że ingerencja w sprawy majątkowe małżonków może nastąpić jedynie wtedy, gdy ochrona interesów majątkowych wierzyciela nie może zostać zapewniona innymi środkami.

5. Zakończenie

Przeprowadzona analiza pozwala na stwierdzenie, że stosowanie art. 5 k.c. w sprawach, o których mowa w art. 52 § 1a k.r.o. zostało w orzecnictwie dopuszczone w drodze wyjątku. Powyższe stanowisko należy uznać za kompromisowe, mając na względzie fakt, że znajduje ono silne uzasadnienie aksjologiczne. Otóż, postrzegając prawo jako regulatora stosunków społecznych w ich różnorodności przedmiotowej, nie sposób nie zauważyć, że poruszona problematyka wpisuje się w oczywisty konflikt zachodzący między dobrami cenionymi w społeczeństwie, jakimi są interes wierzyciela w zaspokojeniu swojego roszczenia oraz dobro rodziny, czy też, sfera autonomii wolności majątkowej małżonków. Naturalnie, z zagadnieniem tym związana jest kwestia ważenia dóbr prawnych, czyli określenia dobra wyższego nad poświęcanym. Nie można przy tym tracić z pola widzenia słusznego interesu wierzyciela w dążeniu do uzyskania zaspokojenia swojej wierzytelności.

⁵¹ Wyrok Sądu Najwyższego z 4.11.2004 r., V CK 215/04, Legalis nr 81647.

⁵² Wyrok SO w Poznaniu – XV Wydział Cywilny Odwoławczy z 14.12.2018 r., XV Ca 639/18, Legalis nr 2116513.

⁵³ Ibidem.

W związku z tym uwzględnienie zarzutu nadużycia praw podmiotowych powinno mieć miejsce jedynie o tyle, o ile działania wierzyciela jednego z małżonków noszą charakter szkodliwy dla pozostałych małżonków, co, kierując się zasadami doświadczenia życiowego, należy raczej do rzadkości. Doświadczenie życiowe każe mianowicie przypuszczać, że wolą wierzyciela jest z reguły uzyskanie efektywnego sposobu zaspokojenia swojego roszczenia, co wynika zresztą z domniemania korzystania przez wierzyciela ze swojego prawa podmiotowego zgodnie z zasadami współżycia społecznego i społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa. Podsumowując, trzeba mieć na względzie, że wyłącznym skutkiem uwzględnienia przedmiotowego powództwa wierzyciela jest w istocie otwarcie się możliwości zaspokojenia należności wierzyciela z udziałów małżonka dłużnika w przedmiotach należących do majątku wspólnego⁵⁴. W konsekwencji, tylko zajęcie w sprawie szczególnych okoliczności będzie uzasadniać uwzględnienie zarzutu z art. 5 k.c. w postępowaniu dotyczącym żądania wierzyciela w przedmiocie ustanowienia przez sąd rozdzielności majątkowej.

Bibliografia

- Balwicka-Szczyrba M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 2024, LEX.
- Borysiak W. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Wyd. 33, Warszawa 2024, Legalis.
- Brzozowski A., Kocot W.J., Skowrońska-Bocian E., *Prawo cywilne. Część ogólna*, wyd. 5, Warszawa 2022.
- Ciszewski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, LEX.
- Domański M., Słyk J. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Wyd. 11, Warszawa 2024, Legalis.
- Fras M., Habdas M. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2021, LEX.
- Gniewek E., Machnikowski P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Wyd. 11, Warszawa 2023, Legalis.
- Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1-55(4)), Warszawa 2021, LEX.
- Jasińska M. (red.), *Skarga pauliańska. Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika. Komentarz do art. 527-534 KC i przepisów powiązanych (KRO, PrUpad, KPC, KK)*. Wyd. 4, Warszawa 2020, Legalis.
- Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2023, Legalis.
- Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom. I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, Legalis.

⁵⁴ Wyrok SO w Sieradzu – I Wydział Cywilny z 28.1.2021 r., I Ca 451/20, Legalis nr 2546212.

- Stryk J., *Orzekanie w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami*, Prawo w działaniu 2018, nr 33.
- Szczekała A., *Glosa do wyroku SN z dnia 14 kwietnia 2014 r., II CSK 387/13*, Przegląd Sądowy 1/2018.
- Wierciński J. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014, LEX.
- Załucki M. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2023, Legalis.
- Załucki M. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 4*, Warszawa 2024, Legalis.

Propozycja cytowania: J. Sekuła, Znaczenie praktyczne zasad współżycia społecznego w kontekście orzekania w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami na wniosek wierzyciela, *Młody Jurysta* 2025, nr 1, s. 3–18.